

СМАК ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК КОМПЕТЕНЦІЯ ВИКЛАДАЧА СПОРТИВНИХ ДИСЦИПЛІН

Учитель спортивних дисциплін або тренер поєднує у своїй професійній діяльності риси вчителя і спортсмена. Вступаючи до університету, абітурієнт вже отримав професійні навички в якості спортсмена. Тому саме вищий навчальний заклад повинен надати йому основні знання і вміння, достатні, щоб почати вчительську кар'єру. Статтю присвячено проблемі професійної підготовки вчителів спортивних дисциплін у вищому навчальному закладі педагогічного профілю, який покликаний не тільки забезпечити учнів основними поведінковими і методичними алгоритмами, але також сформувати смак до процесу викладання як одну з основних професійних компетенцій.

Ключові слова: учитель спортивних дисциплін, смак, викладацька діяльність, спортсмен.

Постановка проблеми. Професійне становлення особистості майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі направлено на засвоєння необхідних знань і умінь, формування професійно значущих моральних якостей, творчих здібностей, розвиток загальної і професійної культури особистості [2; с. 24]. Однак, коли справа стосується майбутніх вчителів таких дисциплін, як музика, образотворче мистецтво, спорт і фізична культура, танці, то виникає питання, ким ці люди є в першу чергу, а яка спеціальність є для них вторинною. Як вони самоідентифікують себе в професійному плані: викладачами або спортсменами/художниками? Чому їх повинна навчити вища школа: в короткий термін надати алгоритми передачі власних художньо-спортивних уподобань учням, або відфільтрувати їх художній або спортивний талант.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні проблема формування педагогічного смаку, смаку до педагогічної діяльності (професійно-педагогічного смаку) представників тих спеціальностей, де педагогічний компонент є додатковою компетенцією (тренери, наставники на виробництвах, викладачі мистецьких спеціальностей тощо) не стала об'єктом уваги вітчизняних фахівців. Дана проблема в українській та російськомовній фаховій педагогічній літературі розглядається традиційно з точки зору формування професійних компетенцій вчителя (О. Дубасенюк, О. Вознюк, Л. Кайдалова, Н. Щокіна, Т. Вахрушева тощо), або формування професійної культури (Л. Столярова, Т. Семенюк, О. Антонова, В. Сидоренко та інші). Певним чином до вирішення проблеми формування професійно-орієнтованого смаку представників окремих професій, зокрема вчителя, наблизилися фахівці, які ведуть свої дослідження та студії в галузі Густосології (Н. Калашник, В. Вертигел, Ю. Орел-Халік тощо). Питання формування професійно-орієнтованого смаку як складова естетичної культури тренера та вчителя фізичної культури підіймається у працях В. Феурмана. Окремо стоять дослідники-представники російської наукової школи, які виводять формування смаку до певного виду діяльності (зокрема і педагогічної діяльності) як завдання самоосвіти та професійного саморозвитку фахівця (Е. Медведева, Р. Терьохіна, В. Серіков та інші).

Цікавою є точка зору закордонних дослідників, які виводять категорію смаку до педагогічної діяльності – «taste for teaching» – у зв'язку з певними віковими або соціальними категоріями учнів (смак до вчительської діяльності у дитячому садочку, смак до педагогічної роботи з дошкільнятами, до педагогічної роботи з соціальними сиротами тощо). Такий підхід є характерним для представників педагогічних шкіл тих країн, де останнім часом з'явилося багато мігрантів, які потребують особливої педагогічної уваги (Brenda Pena, Passo Qulia – Італія, Jolynn Hill – Франція, Richard VonDerenz – Німеччина тощо). Також формування смаку до педагогічної діяльності розглядається як завдання психологічної підготовки вчителя (Ioanna Moriatis, Engy Moheb, Kartik Agaram).

Мета статті полягає у визначенні проблеми формування смаку до педагогічної діяльності у викладачів та вчителів спортивних дисциплін з точки зору формування професійних компетентностей. **Завданнями** статті визначається:

- проаналізувати сучасні підходи до поняття «педагогічна компетенція»;
- надати найбільш вживані в сучасній українській фаховій літературі типологізації компетенцій сучасного вчителя;
- визначити місце формування смаку до педагогічної діяльності серед професійних компетенцій учителів спортивних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна професія – одна з найдавніших. Виникла вона на ранніх етапах розвитку людства у зв'язку з потребою передавати підрастаючому поколінню набутий досвід, виділившись згодом в окрему галузь. На перших порах повинні були передавати знання і навички володіння знаряддями праці, зброєю тощо. Ці обов'язки у багатьох народів покладались на жреців, а в Давній Греції навчанням займалися вільнонаймані особи – вчителі, доки у I ст. н. е. римський імператор і сенат не почали видавати платню першому «штатному» вчителю ораторів Марку Фабію Квінтіліану, що засвідчило появу вчительської професії як такої [6].

Кожна держава, будь-яка суспільна система визнавали необхідність навчання і виховання, відповідно націлюючи людей, які займалися цією діяльністю. Сучасні вимоги до українського педагога на межі тисячоліть висвітлені в законі «Про загальну середню освіту»: «Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах середньої освіти» [1, с. 26].

Проблема формування професійних компетенцій вчителя зокрема спортивних дисциплін щільно пов'язана з питаннями професійної компетентності вчителя, його професіоналізмом. Професіоналізм педагога – це сукупність психофізіологічних, психічних та особистісних змін, які відбуваються в людині у процесі оволодіння знаннями та довготривалої діяльності, що забезпечують якісно новий, вищий рівень вирішення складних професійних завдань. Професійна компетентність, професіоналізм передбачають наявність професійних знань (суспільних, психолого-педагогічних, предметних, прикладних умінь та навичок). Їх змістом є знання предмета, методики його викладання, знання педагогіки і психології. Особливостями професійних знань є їх комплексність (потребує вміння синтезувати матеріал, аналізувати педагогічні ситуації, вибирати засоби взаємодії), натхненність (висловлення власного погляду, розуміння проблеми, своїх міркувань). Педагогічний професіоналізм – вміння вчителя мислити та діяти професійно. Охоплює набір професійних властивостей та якостей особистості педагога, що відповідають вимогам учительської професії; володіння необхідними засобами, що забезпечують не тільки педагогічний вплив на вихованця, але і взаємодію, співробітництво та співтворчість з ним [3, с. 63].

На сьогодні в україномовній та російськомовній фаховій педагогічній літературі спостерігається певна неодностайність у трактуванні понять «компетенція» та «компетентність». На думку Н. Нагорної, така невідповідність виникла в наслідок неточного перекладу рекомендацій Ради Європи. Причиною цього є відповідність двох українських еквівалентів: компетенція і компетентність, одному англійському – *competency(e)* [5, с. 266].

Сьогодні існують наступні основні підходи до трактування понять «компетенція» та «компетентність» у вітчизняній фаховій літературі. Компетенція:

- сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, вміння, навички, способи діяльності), що задаються до певного кола предметів і процесів та необхідних для якісної, продуктивної діяльності щодо них (О. Кучай);

- інтегративне поняття, що містить такі аспекти: готовність до цілепокликання; готовність до оцінювання, готовність до дії, готовність до рефлексії (О. Пометун);

- об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь і навичок, ставлень тощо у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія (за матеріалами дискусій, організованих в рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний-рівному»);

- деяка відчужена, наперед задана вимога до підготовки особи (властивості або якості, потенційні здатності особи), наперед задана вимога щодо знань та досвіду діяльності у певній сфері (М. Головань).

Поняття «компетентність» розуміють як:

- якість особистості або сукупність якостей, мінімальний досвід діяльності в заданій сфері (В. Шадриков);

- вміння мобілізувати в конкретній ситуації отримані знання та досвід, з врахуванням зовнішніх обставин; деяка загальна здатність людини, що базується на його знаннях, досвіді, цінностях і здібностях та яка не зводиться ні до конкретних знань, ні до навичок, а проявляється як можливість встановлення зв'язку між знанням та ситуацією (С. Шишов);

- здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях; поняття, що логічно походить від ставлень до цінностей; та від умінь до знань (Quality education and competencies for life);

- рівень готовності застосування знань, умінь, навичок в різних ситуаціях (Л. Ільяшенко);

- спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу; набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності (Дж. Спектор);

– поєднання відповідних знань і здібностей, що дають підставу обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній; володіння людиною відповідною компетенцією, що включає його особисте ставлення до неї та предмета діяльності (А. Хуторський).

На думку В. Калініна, компетентність є більш широке поняття, яке характеризує і визначає рівень професіоналізму особистості, а її досягнення відбувається через здобуття необхідних компетенцій, що складають мету професійної підготовки фахівця. З ним не погоджується М.С. Головань, стверджуючи, що поняття «компетенції» пов'язане зі змістом сфери діяльності, а «компетентність» завжди стосується особи, характеризує її здатність якісно виконувати певну роботу. О. Кучай зазначає, що компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, що охоплює його особисте ставлення до неї та предмета діяльності. Дослідник наголошує, що хоча поняття компетентність і компетенція розмежовані у визначенні, однак сукупно вони відображають цілісність і збірну, інтеграційну суть як результату освіти, так і результату діяльності людини [4, с. 130-133].

Класифікації основних компетентностей та компетенцій приділялося багато праць сучасних педагогів. Зокрема С. Шишов виділяє певні дії, вміння, через які й можна виділити головні компетенції. Це вивчати, шукати, думати, братися за справу, адаптуватися. Доктор Х. Кнауф виділяє чотири ключові компетентності, які необхідні людині для життя – особистісна, методична, фахова та соціальна. І. Родіна ділить компетентності на такі види: соціальна, комунікативна, полікультурна, інформаційна, саморозвитку й самоосвіти, продуктивної творчої діяльності. Загальноприйнятим є розділення компетенцій зокрема вчителя на комунікативну, пізнавальну, соціальну, загальнокультурну, когнітивну, мовну та інформаційну [8].

Також зокрема для вчителів та інших педагогічних працівників виділяють такі види компетентностей: інтелектуальна (Е. Г. Гельфман, М. А. Холодна) та інтелектуально-корпоративна (А. Аринушкіна); технологічна (Н. М. Манько); культурологічна (М. В. Булигіна, О. А. Лукіна, Н. В. Поморцева, А. Н. Федорова); психологічна (А. Д. Алферов, І. Ф. Демидова, В. Н. Дружинін, Н. В. Яковлева); психолого-педагогічна (М.І. Лук'янова, Є.В. Попова); професійна (А. К. Маркова, В. А. Якунін); соціально-психологічна (А. Г. Кудрявцева, Л. І. Берестова) [7, с. 411].

Розробка класифікації залежить від багатьох чинників. По-перше, від того, як дослідник хоче подати компетентність широко чи вузько, як-от соціокультурна складається із соціальної, культурної, релігійної, загальної, інформаційної компетенцій. По-друге, від галузі в якій працює сам дослідник: культурологія, педагогіка, психологія, філологія тощо. Ці чинники є показником того, що проблема класифікації й досі відкрита.

На наш погляд, питання формування смаку до педагогічної діяльності належить до психологічних компетенцій фахівця. Також її можливо розглядати в ракурсі соціально-психологічних компетенцій, оскільки соціальний компонент (високий соціальний статус вчителя та фінансово-матеріальне його забезпечення з боку держави) є в багатьох країнах (Китай, Австралія, країни Магрибу, країни Далекого Сходу) вагомим чинником мотивації та самомотивації фахівця в галузі спорту, мистецтва тощо у виборі педагогічної спрямованості використання своїх знань та вмінь. Тому проблему формування смаку до педагогічної діяльності також має розглядатися в ракурсі психологічної готовності та підготовки людини до фахової діяльності в цілому та педагогічної діяльності зокрема.

Нажаль, питання психологічної готовності людини до виконання обов'язків в галузі «неекстремальних» професій – досить нова проблема як для української, так і світової педагогіки. Питання психологічної готовності, психологічної підготовки та самопідготовки, реабілітації, психологічного захисту представників таких професій, як пілоти, поліцейські, екстремальні перемовники тощо розроблені доволі комплексно. Що стосується питань психологічної готовності вчителя до педагогічної діяльності – більшість фахівців схильні обмежуватися поняттям «покликання» та представляти його майже як вроджену властивість людини. Але сьогодні в сучасному динамічному світі, який пропонує безліч можливостей для фахівця в певній галузі (зокрема, спорт), викладання та педагогічна діяльність не є єдиними перспективами для спортивно обдарованої особистості, але такою, що вимагає від нього/неї додаткових вмінь та перебудови власного внутрішнього світу з урахуванням «особливості професії». Тому питання формування смаку до педагогічної діяльності має стати одним з ключових питань фахової підготовки вчителів спортивних дисциплін під час їх навчання у вищих навчальних закладах педагогічного профілю.

Висновки. Сьогодні питання формування смаку до педагогічної діяльності майбутніх вчителів спортивних дисциплін як фахової компетенції ще не стало об'єктом уваги теорії та практики професійної педагогіки ані в Україні, ані закордоном. Точаться суперечки щодо визнання компетенцій, трактування та типологізації цього поняття, його складових, практичних методів підготовки тощо. Учитель спортивних дисциплін має поєднувати в собі риси професійного спортсмена (в багатьох спортивних напрямках – це орієнтація на власний результат та індивідуальну роботу) та професійного педагога. Тому свідоме та планомірне прищеплення смаку до педагогічної діяльності є необхідною умовою (компетенцією) як ефективної роботи самого педагога, так і становлення його як фахівця-практика. І ці

процеси мають відбуватися в період навчання майбутнього вчителя у навчальному закладі педагогічного профілю.

Використані джерела

1. Закон України про загальну середню освіту. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 28. С. 20–30.
2. Калашник Н., Орел-Халік Ю. Густосологія: формування фахово-спрямованого естетичного смаку майбутніх правоохоронців. Харків, 2010. 310 с.
3. Куріпка Т. І., Бондаренко А. О. Ключові компоненти професійної компетентності вчителя. *Управління школою*. № 19–21 (427–429) липень 2014 р. С. 63–65.
4. Лейко С.В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. *Педагогіка*. 2013. № 4. С. 128–135.
5. Нагорна Н. В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції. *Виховання і культура*. 2007. №1-2. С. 266-268.
6. Сучасний педагог. URL: <http://www.horting.org.ua/node/1436>
7. Чорнобай В.Г. Професійна компетентність та її складові. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2014. Вип. 199 (1). С. 409–413.
8. Шапран Ю. О. Дискусійні питання компетенції та компетентності. *Форум педагогічних ідей «Урок»*. 2012. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/28937/

Han Zhangliang

TASTE FOR PEDAGOGICAL WORK AS A SPORTS DISCIPLINES TEACHER'S COMPETENT

A teacher of sports disciplines or a trainer combines in his/her professional activity the features of a teacher and an athlete. Upon entering the university, the person has already acquired professional skills as an athlete, achieved certain results, is awarded and certified. In general, he/she is already formed up as a professional. Therefore, the higher educational establishment itself should provide him/her with the basic knowledge and skills sufficient to start a career in teaching. The article is devoted to the problems of teachers of sports disciplines' trainings during the period of their educational in higher education institutions, which aims not only to provide students basic methodological and behavioral algorithms, but also to create a taste to teaching as one of the major professional competences.

The professional development of personality in a higher educational institution aims to provide him/her with the necessary knowledge and skills, form professionally significant moral qualities, creative abilities, and develop general and professional culture of a personality. However, when it comes to future teachers of such disciplines as music, fine arts, sports and physical culture, dance, then the question arises as to what these people are in major and what specialty is secondary to them. How do they self-identify themselves in professional area: teachers or athletes / artists? What should they be taught in a higher school: in the short term provided with algorithms for transferring their own artistic and sports preferences to students, or filtered their artistic or sporting talent?

Today the problem of future teachers of sports disciplines' taste to the pedagogical activity formation as a professional competence has not yet become the object of attention of professional pedagogy's theory and practice either in Ukraine or abroad. There are still disputes over the recognition of competences, the interpretation and typology of this concept, its components, practical training methods, etc. A sports discipline teacher is to combine the features of a professional athlete (in many sports areas – focusing on his or her own result and individual work) and of a professional teacher. Therefore, the conscious and systematic implantation of the taste to pedagogical activity is a necessary condition (competence) of both the effective work of the teacher himself and his becoming a specialist-practitioner. And these processes should take place during the period of the future teacher's training in the educational institution.

Key words: teacher of sports disciplines, taste, teaching activity, athlete.

Стаття надійшла до редакції 04.06.2018 р.